

Observatoriulu ese de doue ori in septemana, Mercuria si Sambat'a.

Pretulu

pentru Sibiu pe 1 anu intregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimisu cu post'a in laintrulu monarchiei pe 1 anu intregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — In strainatate pe 1 anu 10 fl. séu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. séu 11 franci. — Numeri singuratici se dau câte cu 10 cr.

OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu si literariu.

Anulu III.

Ori-ce inserate,

se platescu pe serie séu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare câte 7 cr., la a dou'a si a trei'a câte 6 cr. v. a. si preste aceea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face in modulu celu mai usioru prin assemnatiunile postei statului, adressate de a dreptulu la Redactiunea Diariului

„Observatoriulu“ in Sibiu.

Nr. 39.

— Sibiu, Mercuri 14/26 Maiu. —

1880.

Ide'a de statu a Austriei.

De Dr. Franciscu Palacky.

(Urmare.)

Acea magiarizare intentionata si sistematica este o buba durerosă si forte pernicioasă pe corpulu statului austriacu; deca nu se va vindeca catu mai curendu, atunci sanatatea si viati'a intregului corp va fi periclitata. Nu sunt si n'am fostu niciodata inamicu alu magiarilor; in juneti'a mea am traitu mai multi ani in relatii intime cu ei si am recunoscutu si cauzele mai adenci, care 'i indamna la dorintie si aspiratiuni estreme fatia cu nationalitatile si care de si nu pota justifica portarea lor, dar celu puçinu o esplica.

Cu profunda durere isi simtu ei izolarea intre poporale europene; de candu renumitul Herder le au predisu, ca in decursulu timpurilor ei voru disparea in marea acestoru popora si de candu imperatulu Josifu II au fostu inceputu a le scurta acestu terminu, séu celu puçinu li se parea ca o ar face, ei se redesteptara ca si spre o noua viatia si cu energi'a loru fresca se incongiurara cu totu felulu de ingradiri in contra pericolului amenintatoru. Pre langa acesta au mai fostu inpintenati si prin observabile si calculabile unoru statistici, cari afirmau ca dela natura casatoriile magiare sunt de ordinariu mai puçinu fructifere decatu d. e. cele slovace si romanesci, si ca prin urmare nationalitatea loru decresce, in timpu ce celelalte se inmultiescu. Prin tote acestea se desvolta si se lati la ei fatia cu alte natiuni unu felu de ingrijire si acea aspiratiune, de care pote ei insusi nu isi pota da contu in de ajunsu, care inse predominatia in modu puternicu anim'a si spiritulu lor, ceea ce s'ar potea formula prin urmatoarea frasa, pentru acarei vulgaritate imi ceru scuse, si adeca: „Deca nu te manancu eu, me mananci tu.“ De aceea ei continua cu decisiune si cu vigore, de si nu totdeauna fara remuscari de consciinta, pe calea apucata a magiarisarei séu „a consumarei“ celorlalte nationalitati conlocuitoare. Sciu prea bine, ca ei cunosc art'a de a isi masca purtarea lor cu preteceste ale ratiunei de statu si ale umanitatiei, dar totu asia de bine sciu si aceea, ca prin vorbele

loru nu se va lasa a fi amagitu nici unu omu cu mintea sanetosa. Fric'a este unu reu consiliariu si bine ar face ei, deca pentru propri'a loru sigurantia aru apuca pe o alta cale. Pentru ca se concedemu pe unu momentu, ca le-ar succede ici si colo a taiá séu a rode a ramura din puternic'a ginte slava, se admittemu chiaru (posito sed non concessio), ca ei voru preface pe toti slavii aflatori pe teritoriulu lor in magiari, apoi ei si atunci voru fi mai slabi decatu contrarii lor, cari iritati prin o astfelu de „consumare“ continuata in decursu de secolu, se voru scula din nou si cu poteri unite in contra lor si atunci magiarii de abea voru mai potea protesta in contra dreptulu de repressalii. Celu care se simte slabu nu 'i este permisu a isi lua refugiu la forti'a brutala, pentru ca acesta spada are doue taisiuri, ci elu se se aliedie totdeauna cu celu mai tare de pe pamentu, pentru ca asia si elu se se intarésca din nou. Acesta este dreptulu si legalitatea, care apasate multu timpu prin forti'a brutala, chiaru dupa caderea loru éra si radica cu poteri si mai mare, si de orece au incredere insusi in D-dieu, voru invinge tote poteri infernale. Asia si magiarii isi voru conserva cu multu mai bine viitoriulu lor, deca ei cu obicnuit'a lor energia voru apará principiulu: „ceea ce tie nu iti dorescu, nu face nici altuia“, decatu se provoce unu „bellum omnium contra omnes.“ In ce modu ar fi a se realisa principiulu egalei indreptatiri in tierile lor, acesta nu este unu lucru usioru, dar nici-decum o cestiune impossibila pentru ei, deca pentru resolvirea ei aru pune atata bunavointia, pe cata capacitate fresca dispunu ei.

(Va urmá.)

Din Bucovin'a.

(Urmare.)

In Nr. 12 alu „Observatoriului“ se dice — dupa cum amu amentitu, cumca „se astepta dela preotii bucovineni, ce se afla in exceptiune laudabila, ca se se unésca mai strinsu in simtiementele si ideile nationale si se combine mijlocele, cum aru inriuri in modu eficace asupra grosulu colegilor,

ca se-i intorca la vietia nationala si se-i faca a se interessá si-a le pasá de totu ce este romanescu.“

Deca o mama are mai multi fii, si deca acea mama se afla greu bolnava pe patulu suferintieloru, atunci fiii, simtiescu durere pentru sorte a ceea, ce i-a nascutu, crescutu si alaptatu la sinulu seu, au datorinti'a morala de-a alergá si-a asuda cu totii pentru salutea mamei lor.

Da! preotii bucovineni romani, ce se afla „in exceptiune laudabila“, se se unésca mai strinsu in simtiementele si ideile nationale, ca-ci „in unire e potere“. Dara dela combinarea mijloceloru — ce numai se pota cugetá — in scopulu desteptarii tuturor fratiloru bucovineni la o vietia nationalu-romanésca mai de domne-ajuta, pe cei din „exceptiune laudabila“ nici Dumnedieu nu-i dispensedia. Toti au datorinti'a — atatu solidar sub flamur'a unirii, catu si fia-care pentru sine — „se lucre, se lucre si éra se lucre“ in scopulu cestiunatu. Ca-ci deca cei din „exceptiune laudabila“ se credu a fi chiamati, atunci se caute se fia si alesi, ca nu cumva se se faca partasi de cuvintele scripturei: „Multi sunt chiamati, dara puçini alesi!“ Fundamentulu inse pe care unu omu in tempulu de fatia pote se-si cladésca titlu'a onorifica de „alesu“, este „lucuru neobositu“. Dreptu ca alu „ideei“ este triumfulu. Inse de-ar simti unu omu in anim'a sa entusiasmulu celu mai inflacaratu pentru-o „idee marétia“ si de-ar tuná vócea sa panegirica in favorulu acestei idei incatu se patrunda si urechile surdiloru, de nu va aplica elu vre-o potere necessara pentru realisarea ideei in fapta, de nu va urmari elu aceea idee cu perseverantia si cu sacrificii de totu felulu, entusiasmulu pieru pentru alte animi in momentulu ivirii si tunetulu se perde in desiertu. „Credinti'a fara de fapte este mórtá.“ Ide'a fara de fapte, fara perseverantia si sacrificii este asemenea mórtá.

*

La „exceptiune laudabila“ s'ar potea numerá pote si acei preotii bucovineni, ce apartienu ca membri unicolu institutu de cultura nationala in tiara, adeca „Societatiu pentru cultur'a si literatur'a romana in Bucovin'a“. S'ar astepta asia dara, ca

Foisiór'a „Observatoriului“.

Cultur'a adeverata este sorgintea principala din care isvoresce fericirea poporaloru.

(Disertatiune.)

(Urmare.)

Multi au scrisu despre cauzele decadentiei finale a Romei; mai pe largu si cu studiu mai profundu s'au ocupatu cu acesta Montesquieu*) si Gibbon**); si toti aceia cari au scrisu ceva despre acestu objectu sunt de parere, ca principal'a cauza a decadentiei politice au fostu degenerarea moralitatiloru capitalei puternice. Si intr'adeveru ca asia si este, pentrucá numai pe relatii familiari sanetose se pote edifica o esistentia sociale sanetosa, ér' pe bas'a acesteia politic'a sustenatóre a unirei si virtutiloru nationali.

Pana candu au nutritu in sinulu seu Rom'a cea antica fii morali si petrunci de simtiu nationale, pana atunci ea a domnit de pe cele siette coline o lume intréga; mai tardiu, candu discordiele si partidele au stinsu simtirile patriotice din animile filoru ei, i-a urmatu decadenti'a, care cu atat'a au fostu mai durerosă, cu catu au fostu ea mai puternica odinioara. Egoismulu neinfrenatu alu lui Catilina, Mariu, Sull'a si alu altoru asemenea lor pana acolo a ajunsu, de nu s'a infioratu a se scaldá in sangele confratiloru sei. Acelu poporu, care in luptele plebeiloru a sciutu invinge poterea patricianiloru prin rivalitatea virtutiloru patriotice, pe timpulu Cesariloru deveni o massa, care trantescu Grachii la pamentu, si care acelaia isi vinde grati'a sa neconstanta, care'i dá mai multu. Legiunile puternice, ero-

ismulu caror'a a cuceritu tote partile cunoscute ale lumii de atunci, mai tardiu devine o óste amarita curiale, care isi licita pentru bani domnitorii si forte arare-ori a dubitatu se nu infiga arm'a in anim'a patriotiloru sei. Intre aceste inpregiurari, de si pote ca Salustiu e pessimistulu epoeci sale, care numai partea cea rea o vede, totusi sunt la locu espressiunile lui: „Nam pro pudore, pro abstinentia, pro virtute audacia, largitio, avaritia vigeabant.“*)

Cu inctelulu ése din moda si virtutea Lucretieloru, decadenti'a moralitatii republicei strabate si cercurile femeiesci, nasce Messaline trantite in mijloculu stradeloru, Fulvie crudele, de alu caroru nume lumea inca si astadi se ample de fiori despretiuitoare. Cele mai sante, si religiunea devine instrumentulu despotismulu. Artele frumose nu se intrebuintiedia pentru esprimarea ideiloru sublime, ci pentru decorarea palateloru avutiloru lucurosos, ba chiaru pentru escitarea sentimentelor celu mai bestiali ale unoru femei corupte si depravate. Cu decadenti'a imperiulu decada si politic'a nationala si eroismulu celu de odinioara alu Romei. Domnitorii pretindu dela procuratori provincieloru numai bani si éra si bani; acestia ca se le póta satisfacere cererile loru esecutiédia locutorii pana la ruina totala, prin care faptu s'a pregatitu calea spiritului revolutionariu, care insocinduse cu undele prime ale emigrarei poporaloru, neaflandu in cale legiunile puternice, strabatú preste intaritari si devastá totu imperiulu crucisii si curmedisii.

Numerulu reloru, care au causatu caderea Romei puternice atatu de repentinu, ilu maresee si luculu celu mare si fara de margini. Pe timpulu republicei portulu si casele romániloru erau simple si modeste, mai tardiu dupa aceea au inceputu a se ridicá palate de marmore. Ne pota servi de exemple despre luculu celu mare de atunci acele monumente, cari s'au aflatu cu ocaziunea saparei orasielor: Pompei si Erculanu, unde tote cele s'au aflatu in cea stare in care se aflau ele in ór'a catastrofei. Italianulu Nicolini descrie cu co-

lori forte viue locuinti'a pompósá a unui poetu din Pompei. Luculu éra atatu de mare in catu abia ne mai potemu forma idea despre elu. Bucatariulu lui Luculu scia de mai inaintu, ca deca prandiulu e arangiatu in restauratiunea Apollo, atunci pe acel'a pote chiebtu 45,000 floreni, ba éra si câte o asia mancare ce costá 10,000 de sestertii. Apiciu isi udá in gradina salatele cu lapte, ér' consórt'a lui Crasu isi ospetá pe amicii sei cu asia beuturi scumpe in cari erau topite margele orientale.

In unele inpregiurari ca aceste nu e mirare, ca placerile devinu pasiuni intre barbati si femei; banii erau unicola scopu doritu de ori si care. Nu e mirare, ca Cicerone se plange in senatu contra reloru atatu de dorerosu: „O tempora! o mores! senatus haec intelligit, consul videt: hic tamen vivit Nos autem viri fortes satisfacere reipublicae videmur, si istius furorem ac tela videmus!“*) Dar unele lamentatiuni ca aceste erau tardie atunci, candu immoralitatea ajunsese la culme si reulu nu se mai pote vindeca. Rom'a cea puternica, domn'a lumii acolo au fostu ajunsu, de ea a trebuit se cadia; tesaurii adunati din tote partile dela poporale subjugate i-au pusu capulu, ca si cum ar fi fostu scrisu in cartea sortii, ca ea isi va dá sie-si lovitura de mórté cu arm'a fatale castigata dela inamici. O astfelu de arma periculoasă a fostu pentru ea, marea ei bogatie.

Caus'a radicala, din care au urmatu tote celelalte rele cu consecintiele lor funeste ca dintr'unu isvoru nesecat, care si-a respanditu undele sale preste Rom'a in dimensiuni totu mai mari, pana ce in urma o inecá, a fostu aceea, ca educatiunea tinerimei la románi éra neglesa, si apoi nice chiaru cei mai avuti nu s'au ingrijitu, ca se dea copiiloru lor o educatiune indreptata spre nobilitatea animei si sterpirea séu infrenarea pasiuniloru celor rele. Juliu Cesare a fostu primulu, carele a datu drepturi civili jurisprudentiloru si profesoriloru de diversele sciintie. Vespasian a datu pentru

*) Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence, Paris, 1875.

**) Geschichte des Verfalles und Unterganges des Römischen Weltreiches, 2Ausg. Leipzig, 1843.

*) De Catilinae Conjuratiune cap. III. 3.

*) In L. Catilinam oratio I. cap. I. 2.

